

Тімохін В. О.,

*доктор архітектури, завідувач кафедри дизайну
архітектурного середовища КНУБА*

МІСТОБУДУВАННЯ І УРБАНІЗАЦІЯ: МІСТОУСТРІЙ І МІСТОПРИСТРІЙ

«...правильно ли видеть в городе не космическую символику, а устройство, собранное из деталей, передающих усилия, движения (и информацию – принято теперь добавлять), чтобы работать..?»

К. Линч

«... На какую заметную и критическую роль может претендовать архитектура в мире, который уже не движим идеей города, а подчинен власти урбанизации?»

П. Аурели

Риторичні запитання, котрі, – крім очікуваних простих відповідей «так» чи «ні», – містять в собі простір для зіставлення, оцінки і вибору інших можливих висловлювань, існуючих між цими полюсами і з'єднаних між собою сполучниками «і...і», «і... і й інше», «і... і... й інше і нове». Саме такий простір представлено у словах видатних теоретиків сучасної архітектури і містобудування, які винесено в епіграф статті і які фактично окреслюють межі найболючих проблем еволюції та розвитку міського середовища. Сьогодні найважливішими серед них визнаються філософсько-світоглядні і соціально-економічні, еколого-гуманістичні й художньо-естетичні проблеми гармонізації штучного оточення людини в контексті діаметрально протилежних і поляризованих, різних за своєю природою і не маючих навіть спільного знаменника містобудівних і урбанізаційних процесів.

Внаслідок цих процесів почали розгортатися і поступово оформлюватися дві, – на перший погляд схожі й взаємозв'язані, разом з тим паралельно існуючі і здійснюючі одна на одну значний тиск, – сфери наукових досліджень і регулювання цих процесів, а саме: містобудування та урбаністика, – досить самостійні галузі професійних і міждисциплінарних знань. Сьогодні в надскладних і не до кінця осмислених умовах глобалізації в цих галузях поступово сформувалися власні, притаманні тільки кожній з них і кардинально відмінні одні від одних засновницькі

принципи і методи, програми і підходи до вирішення, за великим рахунком, одних і тих же проблем перетворення штучного оточення.

Претендуючи на першість, аналогічно процесам урбанізації, що хаотично поширюються територією подібно неблаганному наступу льодовиків і пустель, і містобудування, і урбаністика прагнуть необмежено поширити свій вплив, захопити і колонізувати сусідські «території» суміжних галузей знання, насамперед «територію архітектури», як зазначав у своїй однойменній книзі В. Греготті, відомий італійський науковець, архітектор і містобудівник. До ідей збереження, відновлення і підвищення ролі архітектури та її вищого щабля розвитку – містобудування, – що сьогодні, потерпають від льодовиково-пустельної, спустошуючої і пресуючої місто навали глобальної урбанізації, приєднується інший відомий фахівець з Італії П. Аурелі, який вважає найактуальнішим сьогодні завданням здійснення спроби «...повернути місту можливість архітектури, яка не буде кабінетною дисципліною, але стане безпосередньо протистояти урбанізації [1, с. 27], котра сьогодні, за його думкою, бере верх над містом.

Цей автор, аналізуючи і порівнюючи такі поняття міста, як «polis» і «urbs», що існували у стародавній грецькій і римській культурах, прийшов до висновку про різну природу і логіку формування цих економіко-політичних і соціально-культурних феноменів античної цивілізації. Він вважає: «... якщо грецький polis був містом, жорстко обмеженим своїми стінами, то римський urbs не передбачав границі і насправді розширявся, трансформуючись у територіальне утворення, де вирішальну роль грали дороги» [1, с. 29]. Важливим для розуміння цих феноменів є те, що римський urbs (як територіальна форма експансії) і civitas (як громадянська форма цієї експансії) ґрунтувались на ідеї гуртожитку, як універсальної і загальної форми співіснування і мешкання людей різного походження, в тому числі іноземців, переселенців, мігрантів та ін. На відміну грецький polis об'єднував досить однорідне співтовариство мешканців, що походили з однієї місцевості.

Як наголошує П. Аурелі, саме ідея римського urbs, як інфраструктурної мережі, що з'єднує між собою мешкання різних за походженням верств населення і колонізує територію навколо історичних міст, стала засадничою для іспанського інженера і містобудівника І. Серда, який у 1867 р. запропонував власну загальну теорію урбанізації. Сутність цієї теорії на той час полягала в осмисленні ролі процесів урбанізації, котрі, як стало очевидним сьогодні, подібно повені руйнують на своєму шляху міста, колонізують міські й міжміські території, перетворюючи громади і співтовариства їх мешканців в конгломерат і безлику масу «населення». Таким чином, у теорії містобудування з'явилися нові засадничі

поняття – «урбанізація», «територія», «населення» – і нова парадигма, що пропонувала людині, – міському мешканцю, – позбувшись власної індивідуальності і самотності, перетворившись в «без роду і племені» «населення», існувати на нескінченній і безмежній урбанізованій «території», де все тотально визначається глобальною економічною доцільністю і масовістю.

У сучасній теорії та практиці містобудування існувала й існує достатня кількість спроб поєднати у загальній концепції нез'єднане – *polis* й *urbs*. Про це свідчать ідеї і проекти міст-сателітів, міст-садів, міст-оазисів, мобільних міст. За інтеграцією містобудівних й урбанізаційних ідей можна також спостерігати в теорії органічної децентралізації Е. Саарінена, де в процесах урбанізації зберігаються міста, як осередки для проживання і життєдіяльності спільнот і громад міських мешканців. У екістиці К. Доксіадіса провідна ідея *polis* підпорядковує собі й узгоджується з експансією і динамікою *urbs*, що проявляється в назвах типів міст: дина-, мега-, метрополіс, нарешті, екуменополіс – планетарне місто. У пропозиціях групи НЕР нові типи міст, які формуються громадами і спільнотами науковців і управлінців, менеджерів й робітників, разом з історичними містами вписуються в урбанізовану «долину розселення». У аркології – теорії екологічно збалансованих міст, – яку створив П. Солері, пропонується розвивати ідеї *polis*, як ланцюжків, з'єднуючих місто, з одного боку, з природою і суспільством, з іншого, – із суцільно урбанізованою територією. У теорії довершеної містобудівної форми К. Лінч пропонує інтегрувати ідеї *polis* і *urbs* в єдиному просторі за рахунок перемешування різношвидкісних структур для пішоходів і пасажирів.

У цих і в багатьох інших пропозиціях можна углядіти тенденцію до збереження і відродження просторово-часових ідей міста, соціально-психологічної ідентичності і реабілітації угруповань мешканців, їх спільнот і громад у контексті оновлення, насамперед, архітектурних ідей і відновлення міської культури в цілому. Разом з тим, серед містобудівників, навіть серед архітекторів, у багатьох випадках відсутнє порозуміння в осмисленні природи і логіки розмежування містобудівних й урбанізаційних процесів, їх управління й прогнозування, теоретичного й методологічного обґрунтування шляхів їх подальшого розвитку, а загалом – розмежування урбаністики й містобудування, як самодостатніх і самостійних галузей і сфер діяльності, зорієнтованих сьогодні, в кращому випадку, на взаємне протистояння і незворотне поглинання, в гіршому – на повне непорозуміння і взаємне знищення притаманних кожній з них позитивних ідей співіснування, самоорганізації й гармонічного розвитку.

До найпершої з цих ідей, безумовно, слід віднести відродження й оновлення космогонічних і космологічних уявлень про місто й урбанізовану територію як модель Всесвіту, тобто модель світоустрою. З найдавніших давен серед філософів і жерців, науковців і митців, насамперед серед архітекторів, існували стійкі концептуальні уявлення про «... місто, як альтернативу «тьмі зовнішній», хаосу (степового, дикого або іноплемінного буття) на кордоні цивілізації... Світові міста розглядали не тільки як центр світу, а як його модель, визначену небесним прототипом» [2, с. 16]. І хоча деякі сучасні дослідники і архітектори приєднуються до цього, вважаючи, що місто слід уявляти «... як світ і як процес, тобто світ у розвитку» [3, с. 283], ідея зв'язку з космосом сьогодні фактично втрачена для міста, тим більш для урбанізованих територій. Очевидно це пояснюється відсутністю нових яскравих і образних уявлень про будову Всесвіту, дев'яносто відсотків котрого, як стало недавно відомо, займає так звана «темна матерія», що хоч і мало досліджена, все ж таки посідає провідне місце в сучасних космогонічних і космологічних моделях.

Якщо провести досить прозорі аналогії між космосом галактик, зірок і планет і своєрідним хаосом маловідомої «темної матерії», а також між космосом міст і хаосом урбанізованих територій, то, можливо, у нові уявлення про містобудівний порядок і містоформуєчу діяльність слід включати моделі, так званого «конструктивного хаосу», котрі довели свою ефективність у синергетиці при дослідженні еволюції і народженні нового у надскладних природних і штучних системах. Сьогодні синергетичні ідеї світоустрою дали поштовх багатьом містобудівним дослідженням, де «конструктивний хаос» перетворюється у космос кооперації і гармонічної взаємодії між містом й суцільно урбанізованою територією, що в сукупності утворюють складні еволюціонуючі містобудівні системи і формації [4]. Такий підхід базувався, в тому числі, на нових уявленнях про світ містоформуєчої діяльності, який, об'єднуючи між собою містобудування, як таке, і функціонування міста й урбанізованих територій, складається «... у непросту, розтягнуту у часі дійсність, котру краще всього іменувати містоустроєм» [3, с. 324].

Очевидно слід пам'ятати, що містоустрійна дійсність включає в себе й механістичні уявлення, котрі лежать «... в основі більшості сьогоднішніх способів роботи з містом: чи то практика землекористування і відводів ділянок, транспортного будівництва, інженерних мереж, визначення гігієнічних норм, правил зонування» [5, с. 85]. Такий землемірний підхід до міста, як до механічного пристрою з регулярним гіпподамовим розплануванням, народившись у стародавньому світі, поступово поширив свій вплив на міста-колонії і міста-табори античного світу і, з великою перервою відродившись у Новому часі, розповсюдився на більшість

історичних і нових міст, став домінувати на урбанізованих територіях. Якщо античні ідеї регулярного планування все ще містили в собі світоустрійні концепції побудови власного і штучного мікрокосмосу міської спільноти, на противагу природному макрокосмосу Всесвіту, то аналогічні ідеї Нового часу, практично втративши свій первинний філософський зміст, трансформувались у модель механічного пристрою для економічного розподілення території між окремими людьми. Це фактично закріплювало уявлення про те, що «...людина – територіальна тварина; вона використовує простір, щоби регулювати спілкування з іншими і пред'являє права на територію, щоби зберегти свої ресурси» [5, с.169].

Ці, прагматично-раціоналістські з інстинктивно-егоїстичним і прагматичним присмаком, погляди з успіхом реалізовувалися у кварталах американських міст, зростаючих на дріжджах урбанізації, у безликих, не завжди пристосованих до життя і заселення нових міст Європи, Азії й Америки. Цілі райони столичних міст і нових столиць світу вкривалися до горизонту механічно-урбанізованою сіткою, що, наперед визначаючи їх долю, надавала їм образу трущоб і міських гетто. Вже тоді, у роки перших хвиль урбанізації на антигуманність і антихудожність цього явища в історичному місті, звернув увагу видатний філософ і письменник: «... казалось: серая вереница из линий и стен с чуть лежащими плоскостями теней и с провалами оконных отверстий – воздушное кружево, состоящее из узоров тончайшей работы... Кружево обернулось утренним Петербургом... И такие же точно там возвышались дома... и сеть параллельных проспектов в мировые ширились дали поверхностями квадратов и кубов: по квадрату на обывателя» [10, с. 185]. І далі, начебто передбачаючи майбутнє тотальної урбанізації і долю планети, філософ і митець провісницькі малює картину, де «... вся сферическая поверхность планеты оказалась охваченной как змеиными кольцами, черновато-серыми домовыми кубами,... вся, проспектами притиснутая земля, в линейном космическом беге пересекла бы необъятность прямолинейным законом» [10, с. 21].

Крім філософів і письменників, осмисленню і критиці прямолінійних законів, образів і пристроїв механістичної урбанізації приділялася значна увага у пошукових й утопічних проектах, концептуальних моделях і наукових дослідженнях відомих архітекторів-теоретиків і практиків. Починаючи з концепцій лінійних міст Сорія і Мата, І. Серда і М. Мілютіна та їх продовження у творах і статтях Ле Корбюзьє, – в ідеях неперервної конвейерної організації міст – урбанізованих територій, міст-центрів тяжіння, форм глобального стрічкового розселення від Уралу до Біскайської затоки – механістичний підхід знаходив розуміння і підтримку у професійному архітектурному середовищі тих часів, а також серед су-

часних архітекторів і містобудівників. У середині минулого століття і жорстко прагматичні уявлення, і підтримка механістичних ідей суцільної урбанізації в різних країнах світу сприяла успіху творчих груп молодих архітекторів з їх проектами крокуючих міст-механізмів, механізованих міст для екстремальних середовищ, міст-контейнерів та ін.

Ці ж ідеї редуційного зведення складних процесів урбанізації до законів механіки і механічної взаємодії знайшли втілення у наукових дослідженнях при розробці, так званих, гравітаційних й ентропійних моделей взаємодії мас населення; у моделях, де місто чи урбанізована територія аналізується як пристрої, що підкоряються законам електротехніки, кібернетики, інформатики та ін. До цього слід додати, що проекти і навіть панорама і загальний вигляд урбанізованих територій з космосу в багатьох випадках нагадують механічно відштамповані внутрішні робочі плати електричних пристроїв і приладів. Під поверхнею цих «друкованих плат», подібно до ходів, виїдених шашелем, міститься, не менший за об'ємом ніж міський, підземний багатоярусний простір тунелів і каналів, печер і катакомб, заповнених інфраструктурними мережами і спорудами транспортних й інженерних комунікацій, станціями, вокзалами, паркінгами, супермаркетами та ін. Часто цей велетенський «механізований звір», виповзаючи на поверхню, тіснить і руйнує міський простір, заганяє міських мешканців у багатоповерхівки, відриваючи їх від землі й ускладнюючи контакти між людьми і природою. Інфраструктура і у фізичному, і у психологічному проявах починає домінувати над міською структурою, впливаючи, насамперед, на соціально-психологічне і художньо-естетичне переосмислення феноменів і образів міста і пристроїв суцільно урбанізованих територій.

Протистояння концепцій містоустрою і містопристрою, їх об'єктна (місто-територія), предметна (самоорганізація-організація) і суб'єктна (спільнота-населення) розбіжності призвели до спонтанного відокремлення, взаємних претензій і непорозумінь між архітектурою, містобудуванням й урбаністикою, як самостійними і відносно автономними галузями мистецтва, науки і проектування. Деякі з дослідників розмежовують архітектуру і містобудування, інші вважають, що містобудування є найвищим щабелем розвитку архітектури. Але і ті, й інші визнають їх споріднену єдність, їх відношення як до науки, так і до мистецтва. Більш складні відношення спостерігаються у протистоянні містобудування й урбаністики.

Деякі з науковців не бачать різниці і ставлять між ними знак рівності [6], інші вважають, що «...стає на часі переходити від традиційного містобудування, що було ефективне в ізольованих містах традиційних суспільств, до керівництва розвитком міст (урбаністика)» [7, с. 6].

При цьому наголошуючи, як сьогодні прийнято, на комплексності урбаністики, куди входить і те й інше, «і п'яте і десяте». У іншому місці ті ж дослідники пишуть, що «...протягом ХХ ст. поняття «планування міст» (town planning) доповнилося поняттям «проектування міст» (urban design), які разом з поняттям урбаністики (urbanistica) входять у сферу архітектури» [7,с.11]. Іноді, посилаючись на іноземний досвід, пропонують відмовитись від терміну «містобудування», як прояву планового господарювання радянських часів, і замінити його на ринковій «урбаністику» та «регіоналістику» [8]. У інших дослідженнях під урбаністикою розуміється перший розділ загальної містобудівної теорії [9].

Ці та інші думки і висловлювання, де, на наш погляд, відсутній об'єкт-суб'єктний і предметний аналіз сутності і змісту цих галузей знання (про мистецтво мова навіть не ведеться) з позицій їх засновницьких понять «polis» і «urbs», свідчать про низку проблем визначення меж пріоритетності і паритетності цих галузей, їх взаємної доповненості, а також пошуку шляхів і перспектив їх саморозвитку. Один із можливих напрямків вирішення цих проблем лежить у сфері міської синергетики, чи по іншому, – урбосинергетики, – розділу сучасної містобудівної теорії, заснованої на ідеях самоорганізації «речей і людей, ідей і законів» [4]. Космогонічність цих ідей, їх містоустрійний характер полягає у визнанні можливості коеволюції, макро- і мікрокосмосу живої та штучної природи, тобто сумісної еволюції і гармонічного розвитку містобудівних систем і формацій, що охоплюють міста й урбанізовані території («речі») та їх мешканців («люди»), співіснуючих у різних часах і просторах урбосфери («ідеї»), у природних, водночас циклічних і незворотних процесах їх неперервних гармонічних перетворень («закони»).

Першоджерелом цих ритмізованих у просторі і часі урбосинергетичних перетворень визнається не «населення» і не «громадяни», не «зайняті, частково зайняті й безробітні», не «споживачі» і не «пересічні мешканці» та ін., як це прийнято у сучасній теорії і практиці, а початковою діючою причиною і стимулом природного саморозвитку визнаються спільноти мешканців міст і урбанізованих територій. Ці мешканці, як представники «урбоетносу», користуючись термінологією Л.Гумільова, поділяються на окремі угруповання «пасеїстів», що цінують минуле; «футуристів», які жертвують всім заради майбутнього; «актуалістів», для котрих важливим є тільки теперішнє; нарешті, «аномалістів», які не помічають часу, і він, начебто, для них не існує. Представники цих угруповань поступово об'єднуються у неявні, ментально зв'язані і неформальні міські спільноти, умовно названі містянами, урбодянами,

слободянами і поселянами, які в процесах просторової самоорганізації, спираючись на притаманний їм темп життя, власні цінності і цілі, обирають місця для мешкання і характер власної містоформуючої діяльності, а також привабливі для них містобудівні форми.

Серед цих форм – міська тканина і міський каркас, урбанізовані ландшафти й урбанізована оболонка. Якщо для містян (пасеїстів), котрі прагнуть до стабільності, збереження надбань минулого й відродження історичних традицій, стає привабливою щільна забудова міської тканини, то слободяни (актуалісти), котрі обирають більш активний і рухомий стиль життя, пов'язаний зі швидким вирішенням нагальних і буденних проблем сьогодення, прагнуть оселитися в більш урбанізованому середовищі в зоні впливу міського каркасу, поблизу центрів і магістралей загальноміського значення, Урбодяни (футуристи), для котрих немає нічого важливішого, ніж майбутні життєві успіхи, вимушені значно швидше і більше пересуватись, здійснюючи маятникові міграції і розселяючись поблизу транспортно-пересадкових вузлів, міжміських транспортних магістралей, кластерних утворень агломераційного рівня, які в сукупності формують суцільно урбанізований штучний рельєф, так звані урболандшафти, із своїми «долинами» і «басейнами», «хребтами» і «піками» розселення і забудови.

На межі урболандшафтів, у приміських зонах і зонах тяжіння транспортних коридорів і центрів надагломераційного рівня, що утворюють разом з урболандшафтами каркас майбутньої суцільної урбооболонки планетарного масштабу, шукають своє місце поселяни (аномалісти), для котрих плин часу не грає визначальної ролі і котрі в статусі переселенців, біженців чи емігрантів знаходяться в очікуванні нових кращих умов проживання, ніж на суцільно урбанізованих територіях. У такому статусі поселяни формують і накопичують той скритий потенціал і ресурси, необхідні для утворення нових гібридних, міських і урбанізованих форм розселення, які сприяють виникненню і розповсюдженню нової генерації мешканців – містян екуменополіса – єдиного планетарного міста. Можливо, в уяві нової генерації містян таке місто буде мало чим відрізнятися від сучасного міста, оскільки у розвитку міської культури завжди визнавалося, що «... місто майбутнього і є наше теперішнє місто, але тільки значно більше пристосовано до світосприйняття, до психіки кожного з нас» [3, с. 338].

Пошук нових урбомістобудівних форм і середовищ, спроможних задовольнити вимоги всіх ментально відмінних верств їх мешканців – містян і урбодян, слободян і поселян – навряд чи можна визнати завершеним без художньо-естетичної концепції їх самоорганізації і гар-

монічного розвитку. В урбосинергетиці ця концепція спирається на ідеї жанрового розвитку містобудівного мистецтва [4]. В архітектурі та містобудуванні, на відміну від інших видів пластичних мистецтв, ці ідеї не набули належного статусу навіть в класичні періоди – в античну добу, в середньовіччі, в епохи Відродження, барокко і класицизму, – де процвітання містобудівного мистецтва визначалося розвиненістю відповідного художнього стилю. З особливою силою нехтування мистецькими канонами, порушення закономірностей стилю і жанрового розвитку проявилось у Новий час. За думкою відомого архітектора, містобудівника і науковця, який, розглядаючи проблему співвідношення художнього і технічного у містобудуванні, зауважив, що «... тільки в наш математичний вік містобудування і розширення міст стало майже виключно технічною справою. Тому важливо знову звернути увагу на те, що і той й інший аспект принаймні рівнозначні» [11, с. 39].

З цих позицій і з позицій аналогічності явищ, протистояння мистецтва й інженерії в значній мірі відповідає і тісно зв'язано з поляризацією містобудування й урбаністики і набуває ознак змістовної подібності з опозицією стилю і жанру. Тільки у контексті цих протистоянь, поляризацій і опозицій можна зрозуміти сутність і визначити роль художніх жанрів у самоорганізації й гармонічному розвитку містоформуючої діяльності, що охоплює міста й урбанізовані території, різні верстви, спільноти і громади їх мешканців. У сучасній архітектурі й містобудуванні нерозвиненість жанрів в якійсь мірі пояснюється відсутністю соціального запиту з боку «населення», а також його прихильністю до архітектурної моди і до, так званого, сучасного стилю, за дзеркальними і штампованими фасадами котрого приховуються і розчиняються різноманітні жанри, що спроможні, як і в інших видах пластичних мистецтв, зробити образи міського середовища більш змістовно прозорими і зрозумілими, людяними й естетично повноцінними.

Сьогодні латентність і невизначеність жанрового архітектурно-містобудівного мистецтва порушується тенденцією до актуалізації «урбаністичного епосу і драми», «фантазій, гротеску й буфонади», «архітектурних й урбаністичних портретів» міського середовища, ілюстративності «паперової архітектури», архітектурно-містобудівного колажу та бріколажу та ін. На жаль, гуманістична безадресовість цих пропозицій залишає їх на рівні поодиноких і позасистемних спроб окремих практикуючих архітекторів повернути сучасному містобудуванню статус мистецтва. Ще один можливий розподіл на жанри, котрий вперше запропонований в межах урбосинергетики, спирається на уявлення про те, що у міському середовищі співіснують різноманітні спільноти меш-

канців, які залежно від власної ментальності по-різному сприймають міський простір і час, співвідносять це сприйняття з індивідуальним темпом і ритмом життя, формуючи притаманні їм стереотипи поведінки містоформуючої діяльності, а також власні художні уподобання й естетичні цінності. До стійких стереотипів слід віднести діяльність містян, слободян, урбодян і поселян.

Містяни (пасеїсти й осілі мешканці) зі стабільним, більш урівноваженим і повільним темпом життя віддають перевагу симетричним, відносно замкненим і автономним формам розселення у найбільш престижних частинах міської тканини. Слободяни та урбодяни (актуалісти і футуристи, колоністи і кочівники) з більш швидкими темпами життя, прагнуть розселитися у напівавтономних утвореннях поблизу ритмізованих просторів комунікаційних «коридорів, міських каркасів» і «русел». Поселяни «аномалісти, мігранти і пасіонарії, які вимушені швидше і більше, ніж інші, пересуватись, розселяються на периферії і на межі міста і приміських зон, в місцях, що наперед визначають майбутній еврихронічний розвиток нових урбанізованих мегаформ.

Взаємодія і співіснування, поведінка і діяльність цих чотирьох категорій мешканців обумовлює характер коливання містобудівних і урбанізованих форм між їх симетрією і ритмом, асиметрією й еврихронією, як сталими і незмінними, природними й естетичними категоріями, що становлять змістовну і формальну основу запропонованої жанрової класифікації. Спираючись на основні положення топологічної естетики Арістотеля, передбачається виділення чотирьох видів жанрів: архітектурна топіка, чи скорочено, архітектопіка, архітектурна риторика (архітекторика), архітектурна тропіка (архітектропіка) й архітектурна поетика (архітектетика) [4].

Архітектурна топіка, – як жанр містобудівного мистецтва, котрому надають перевагу корінні містяни, – значно розширює і поглиблює поняття «місця» (*topos*) до його розуміння як «*genius loci*» (духа місця) за рахунок використання монументальних і симетричних форм у планувальній тканині з уповільненими змінами в історичному середовищі міста, оскільки містяни (пасеїсти) прагнуть до його максимального збереження. Архітектурна риторика, як мистецтво слободян (актуалістів), стимулює нові можливості відродження урбаністичного епосу, шляхом стандартизації, типізації та ранжування ритмізованих композицій з різноманітних симетричних форм, що обумовлюють відповідний стереотип поведінки слободян в середовищі нових районів, в композиції котрих переважають сьогоденні інтереси швидкої типової забудови, акцентування «загальних місць» і асиметрія простору міських каркасів.

Архітектурна тропіка, виражаючи запити, виклики і вимоги спільноти урбодян, призначена забезпечити художню виразність міської інфраструктури, яка, скорочуючи простір й економлячи час, стає основою для нової, посиленої художніми тропами (метафорами, порівняннями, метоніміями та ін.), образності ритмічних зв'язків між «загальними місцями» риторичних композицій, а також сприяє утворенню нової топоніміки урболандшафтів. Завершує концепцію жанрового проектування його найвищий щабель – архітектурна поетика, – естетичний зміст якої полягає у поетичному переосмисленні і драматизації і, так би мовити, симфонізації евримічних архітектурно-містобудівних образів урбооболонки. Архітектурна поетика вже сьогодні сприяє формуванню нових образів і символів, що проявляється в іменах власних сучасних міських і урбанізованих мегаформ і мегаструктур: міські райони – «Міська брама», «Житлова стіна», «Циркус»; житлові комплекси – «Ромео і Джульєтта», «Озерні аркади», «Антигона» та ін. Такий підхід, в уяві його «замовників» – вічно кочуючої спільноти поселян, – сприятиме подальшому розвитку топоніміки мегаінфраструктурних мереж в напрямку формування на новому, більш високому рівні, поезії «genius loci» і «genius tempus» (духа місця і духа часу), що надає індивідуальних і людських рис окремим фрагментам урбанізованої оболонки планетарного розселення.

Природні прагнення представників міських спільнот, починаючи від слободян і урбодян і закінчуючи поселянами, до зміни стереотипів поведінки та до підвищення свого міського статусу породжує процеси взаємної адаптації та самоорганізації, що відбуваються в напрямку узгодження інтересів й естетичних пріоритетів цих спільнот і їх слідування закономірностям жанрового розвитку міського і урбанізованого середовища. Слідування цим законам забезпечує інтеграцію топічних знаків і «реперів», об'єднуючих їх риторичних схем, тропових алегорій і поетичних символів в єдину завершену цілісну картину різноманітних і повноцінних художніх образів, що в майбутньому може скласти надійну основу для формування нової естетичної доктрини гуманізації штучного і природного оточення *Homo urbanus* (Людини міської) та її спільнот.

Така чи інша подібна доктрина, що спроможна в якості рушійної сили започаткувати, а потім завершити в статусі кінцевої цільової мети і причини повний цикл взаємної інтеграції і гармонізації опозиційних сьогодні процесів містобудування й урбанізації, у свою чергу, може створити необхідні умови і закласти фундамент для подолання цих протиріч на шляху збереження історичної і культурної ідентичності як архітектури і містобудування, так і урбаністики під єдиним дахом сучасних світоглядних ідей. Під дахом цієї «мегаспороди», – що об'єднує

архітектуру, містобудування і урбаністику, – на її верхніх поверхах розміщуються апартаменти архітектури, котра сьогодні, як ніколи, потребує відродження сучасних світоустрійних ідей. На інших поверхах, де розташовані містобудівна наука та мистецтво, повинна кипіти робота з оновлення сучасних містоустрійних ідей, що поступово імплементуються в урбаністичний простір нижчих поверхів. На технічних поверхах з різними інженерними пристроями, що забезпечують надійне функціонування багатоярусної віртуальної «мегаспоруди» концептуальних урбосинергетичних уявлень, розташовані приміщення суміжних галузей знання – соціоніки, екології, економіки, інженерії та ін.

У такій надскладній висотній «мегаспоруді», – щоби вона випадково не нагадувала Вавилонську башту, – повинен існувати загальний багатопверховий галерейний внутрішній двір, що об'єднує всі сусідські поверхи в єдиний цілісний гіперпростір. Провідна роль цього простору полягає у створенні єдиного об'єкт-суб'єктного і предметного космосу природного і штучного оточення людини. Сьогодні тектонічна розбудова цього космосу, очевидно, повинна спиратися на подвійну, зовнішньо-внутрішню єдність об'єкту, у якості котрого виступають містобудівна система і міське середовище. При цьому містобудівна система об'єднує і підпорядковує процеси урбанізації і містобудування, а міське середовище інтегрує урбанізовані території в архітектурно-містобудівний простір. Один із шляхів конструювання єдиної суб'єктної дійсності полягає у виділенні містоформуючої і містоустрійної діяльності провідних міських спільнот – містян, слободян, урбодян і поселян. Їх самоорганізація, а також самоорганізація і гармонійний розвиток відповідних містобудівних форм, художніх стилів і жанрів утворює підґрунтя для конструктивного осмислення предметної дійсності еволюціонуючих містобудівних систем і формації їх середовищ, для єднання й інтеграції архітектури, містобудування й урбаністики.

Спроби подібного поєднання можна спостерігати в історії сучасної архітектури і містобудування. Досить згадати започатковані в середині і наприкінці минулого століття такі могутні рухи і течії, як метаболізм, аркологія й урбаніка. Багато уваги інтеграційним процесам приділялося у науково-дослідницьких і проектних роботах багатьох провідних вітчизняних університетів, установ і організацій, серед яких, сьогодні, коли виповнюється 85-річчя з дня їх заснування, слід насамперед згадати про Діпромiсто і КНУБА. Їх співробітники, науковці, архітектори й інженери, маючи значні досягнення в сферах своєї діяльності, добре розуміють необхідність формування єдиної архітектурно-містобудівної теорії та практики, яка була би здатна «... працювати на зрізі якісних та

кількісних характеристик, інтегруючи дисциплінарний тиск цілого ряду прикладних та фундаментальних наук (географічних, екологічних, біологічних, економічних, соціолого-філософських та ін.) на професійній основі містобудування» [12, с. 26].

Ці прості й зрозумілі слова, адресовані наступному поколінню молодих вчених, архітекторів та інших фахівців, очевидно, слід сприймати як своєрідні поради і настанови, дороговкази й орієнтири у загальній справі підвищення рівня філософських, художньо-естетичних, соціально-психологічних і ментальних, а загалом нових гуманітарних цінностей міського середовища на темному тлі все зростаючих темпів суцільної урбанізації і масового домінування буденного технократичного світогляду.

Список літератури

1. *Аурели П.В.* Возможность абсолютной архитектуры. – М.: Strelka Press, 2014. – 303 с.
2. *Кримський С.Б.* Під сигнатурою Софії. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 367 с.
3. *Гутнов А. Э., Глазычев В. Л.* Мир архитектуры: Лицо города. – М.: Молодая гвардия, 1990. – 350 с.
4. *Тімохін В. О.* Архітектура міського розвитку. 7 книг з теорії містобудування. – К.: КНУБА. – 629 с.
5. *Линч К.* Совершенная форма в градостроительстве. – М.: Стройиздат, 1986. – 264 с.
6. *Посацький Б. С.* Простір міста і міська культура (на зламі XX – XXI ст.): Монографія. – Львів: Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2007. – 208 с.
7. *Шкодовський Ю. М., Каменський В. І.* Урбаністика: Підручник. – Харків: ХНУБА, 2011. – 180 с.
8. *Буряк О. П.* Процеси й інститути відтворення архітектурного професіоналізму у вітчизняній архітектурі 2-ї пол. XX – поч. XXI ст. – Автореферат дис. д. арх. 18.00.01, ХНУБА, 2015. – 40 с.
9. *Демин М., Сингаївська О.* Методологічне визначення фундаментальних понять теорії містобудування. – Досвід та перспективи розвитку міст України: зб. наук. праць – Вип. 14. – К.: ДІПРОМІСТО, 2008. – С. 50 – 62.
10. *Бельї А.* Петербург: Роман. – СПб.: Азбука, Азбука – Артекус, 2011. – 448 с.
11. *Зитте К.* Художественные основы градостроительства. – М.: Стройиздат, 1993. – 255 с.
12. *Білоконь Ю.* Актуальні проблеми інтеграції науково-практичної та освітньої діяльності в галузі містобудування. – Досвід та перспективи розвитку міст України: зб. наук. праць. – Вип. 14. – К.: ДІПРОМІСТО, 2008. – С. 6–26.